

Gart der Gesundheit: Hyrttenpfeyff.

Hyrttenpfeyff das

Cxciii capitel [159]

Fistula pastoris·sive Arnoglossa maior·vel
Almea latine grece Damasimon arabice
Carzumbrum·

(Diascorides in dem capitel almea spricht·das
dises seye ein kraut und spannet sich auff die
erden geleych der wegrich·dises hat grün
blümen·Sein wurczel ist waych und wechpt
gern beÿ den wassern·(Die wurczel dises
krautes gesotten mitt wein und hönig und den
getruncken benymmet den roten fluß dissinteria
genant·Also genüczet benymmet er auch den
weetagen zwyschen den schultern·(Avicenna
in seinem andern bûche in dem capitel fistula
pastoris spricht·das dises krautes tugent sej
verczeren apostemen die verhertet
wären·darauff geleyt. (Von disem kraut und
wurzeln getruncken·bricht den stein in den
lenden·(Dise wurczeln heÿlet die geschweeren
in den dârmern·die genüczet mit baummôle
unnd hönigwasser·(Dises kraut ist warm und
feücht an dem andern grad. Galienus·

Engelwortel, dat

194ste kapittel. [159]

Fistula pastoris sive Arnoglossa major vel
Almea Latijn. Grieks Damasimon. Arabisch
Carzumbrum. (**Angelica sylvestris**)

Dioscorides in het kapittel almea spreekt dat dit
is een kruid en spant zich op de aarde gelijk de
weegbree, deze heeft groene bloemen. Zijn
wortel is week en groeit graag bij het water. De
wortel van dit kruid gekookt met wijn en
honing en dan gedronken beneemt de rode
vloed, dissinteria genaamd. Alzo genuttigd
beneemt het ook de pijnen tussen de schouders.
Avicenna in zijn andere boek in het kapittel
fistula pastoris spreekt dat dit kruid deugd is
verteren gezwollen die verhard waren, daarop
gelegd. Van dit kruid en wortels gedronken
breekt de steen in de lenden. Deze wortel heelt
de zweren in de darmen, die genuttigd met
olijvenolie en honingwater. Dit kruid is warm
en vochtig aan de andere graad. Galenus.

Vorm.

Dit is een waterminnende tweejarige. Dat betekent dus dat het kruid het eerste jaar stengelloos is en een bladrozet met meterslange bladeren vormt die drievoudig geveerd zijn. Het tweede jaar ontstaat er een dikke, gegroefde en holle stengel met aan de top kogelronde schermen die eerst roze zijn en later wit verkleuren in juli, bloeit vrijwel de hele zomer tot in de herfst.

Kan een meter hoog worden of meer. De stengel is roodachtig en bedekt met een wit dons wat er met de vinger gemakkelijk afgewreven kan worden. Een geurende plant, maar minder dan de archangelica.

Naam.

Dodonaeus; 'De kleine of tweede soort heet in het Latijn Angelica minor of Angelica silvestris, dat is kleine Angelica of wilde Angelica, hoewel ze niet wilder is dan de grote'.

In de middeleeuwen heette het ook Fistula pastoris. Van de holle stengels werden wel fluiten gemaakt door de herders, Duitse Hirtenpfeiff, Engels ait-skeiter: haverschieter, kinderen schoten haver door de holle stengels.

Angelica stamt van het Latijnse *angelus*: engelen, het is een verwijzing naar de fabelachtige en engelachtige eigenschappen als medicijn.

Arnoglossa is de naam van weegbree.

Gebruik.

Dodonaeus kende al Angelica archangelica en gebruikte de wilde al nergens meer in; 'Alzo wel de tweede als de derde soort van Angelica, dat is de twee wilde soorten van Angelica, worden bijna voor onnut gehouden, immers ze worden nergens toe gebruikt en de tamme of de grote soort is bijna alleen in gebruik'.

Van de echte engelwortel zegt hij; 'Deze wortel van Angelica opent, ontdoet, maakt dun, verteert, laat zweten, weerstaat allerhande vergif en geneest alle pestachtige en besmettelijke ziekten als men het op tijd gebruikt. Dan men geeft gewoonlijk het poeder van die wortel de zwaarte van een drachme of vierendeel lood met zwakke wijn te drinken of indien de koorts krachtiger en geweldiger is met gedistilleerd water van Cardobenedictus of van tormentil met wat azijn en soms mengt men dat poeder met wat teriakel van adderslangen gemaakt.

Die wortel nuchter ingenomen of gekauwd, ja alleen in de mond gehouden bewaart en beschermt de mens van de haastige ziekte en belet alle hindernis die hij door venijn of enige kwade lucht zou mogen vatten.

Ze is ook zeer goed om de taaie en rauwe vochtigheden tot rijpheid te brengen en maakt dat de dikke slijmachtigheden die in de borst en in de longen steken en vast blijven gemakkelijk rijzen en zeer los worden en geschikt om uitgespuwd te worden.

Men houdt het ook zeer goed om de lever en de milt te openen en van verstopping te lossen en om de lang achterblijvende maandstonden van de jonge maagden tevoorschijn te laten komen en te verwekken en om de nageboorte uit te drijven.

De wijn daar deze wortel in gekookt is geweest te drinken gegeven is goed tegen de huiveringen, schuddingen en bevingen van de koorts.

Sommige willen ook verzekeren dat deze wortels zeer goed en krachtig zijn om alle toverijen, belezingen en vervloeking van kwade mensen te beletten als men die bij zich draagt, zoals Fuchsius verhaalt.

Dan die van Noorwegen en IJsland weten noch meer nuttigheid uit dit kruid te rapen want ze nemen de stelen er van en trekken de buitenste stelen af en eten ze in plaats van andere spijs want ze zijn zeer goed van smaak en de tong en vooral van hongerige mensen zeer aangenaam wat ik begrepen heb van geloofwaardige lieden die het in de Noordse landen door hongersnood gedreven zijn gegeten hebben. Het zaad van Angelica gedronken jaagt door de kamergang de koude taaie fluimen af en is daardoor zeer goed diegene die kort van adem en op de borst zijn (als we eensdeels gezegd hebben) en die enige vallende ziekte hebben en insgelijks de vrouwen die van het opklimmen van de baarmoeder ziek zijn.

Hetzelfde zaad is ook goed tegen de weekheid en alle verkoudheid en verstopping en tegen de verouderde geelzucht. Tot dezelfde gebreken dienen de wortels ook zeer goed.

Het zaad geroken maakt de slaperige mensen wakker en met olie vermengt is goed tegen de pijn en grote razernij in het hoofd, daarop gestreken.

Hetzelfde zaad van Angelica met ruit gewreven belet de voortgang van de kwade inetende zweren of zeren.

Het sap dat uit de groene bloemen van Angelica geperst is wordt zeer nuttig in de dragende of zwerende oren gedaan.

De wortel van Angelica schoon geschrapt en in de fistels of lopende gaten gestoken verteert en neemt

de harde kanten er van af.

Als iemand tegenwoordig de haastige ziekte heeft of vergeven is zal hij terstond van deze wortel verpoedert een vierendeel lood en 's winters met wijn en zomers met rozenwater drinken en daarmee goed gedekt liggen tot dat hij goed gezweet heeft.

Ook schrijft men de Angelica toe dat de bladeren daarvan met ruit en honing vermengt zeer goed gelegd zijn op de beten van dolle honden en van slangen, nateren of adders als men terstond nadat men gebeten is wijn drinkt daar de wortels of bladeren van Angelica in gekookt zijn.

De wortel van Angelica is zeer goed om het gestolde bloed op te lossen en heelt de inwendige zeren van het lichaam, versterkt de maag, maakt lust om eten en verkwikt het hart.

Die wortel een vierendeel lood zwaar ingegeven met witte wijn is zeer goed in de kinderpokjes. Een vierendeel lood van het poeder van deze wortel is goed in al hetgeen daar teriakel in gebruikt wordt. De wortel gekauwd en in holle tanden gestoken verzoet de tandpijn en maakt zeer goede adem, ja ze verduistert de stank van look en ui die men tevoren gegeten heeft en beneemt de kwade reuk van de adem.

In tijden van pest koken sommige deze wortel in azijn en ruiken het dikwijls.

Het zaad heeft dezelfde kracht en vooral in alle verse kwetsingen en oude wonden in water gekookt en daarmee gespoeld en de wonden rein gemaakt.

Het gedistilleerd water van die wortels is goed in alle de voor vermelde gebreken, in tijd van pest en hete ziekten en tegen krankzinnigheid door een half vierendeel lood teriakel te nemen en dat vermengen met vier ons van dit water en daardoor begint de zieke sterk te zweten.

Hetzelfde gedistilleerde water in de oren gegoten of gedruppeld geneest de smart er van en op de ogen gestreken geneest de schemering en het geneest de diepe wonden, want het zuivert die en laat er vlees in groeien. Het sap van de wortel en het poeder doet ook hetzelfde.

Hetzelfde water of sap met een doekje op de heupjicht gelegd en op andere jichtachtige kwalen geneest die want het verdrijft de grove taaie vochtigheden die in de leden schuilen.

De wilde Angelica is alle man in Engeland bekend, zegt Lobel, waar ze die graag gebruiken in sommige sausen en bij de spijs want ze verbetert en verteert de overvloedigheid van de grove taaie vochtigheden en ook de stinkende adem die door ongesteldheid van de maag komt en ook wordt ze meer gevonden en is lieflijk'.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>